

CINE SUNT EU? – TREI DEMERSURI DESPRE AUTENTICITATE

MARIAN CĂLBOREAN

Universitatea din București

Această a treia carte a lui Daniel Nica, etician și lector universitar la Universitatea din București, publicată în condiții excelente de Ratio et Revelatio, este scrisă într-o schemă dominant trihotomică: are trei părți, fiecare împărțită în trei grupuri argumentative ș.a.m.d. Poate părea ironic, dar cartea însăși poate fi înțeleasă ca fiind la intersecția a trei demersuri distincte.

În primul rând, cartea este un eseu științific bine structurat și transparent, care, în urma unor decizii dificile luate devreme, conturează o teză limpede și curgătoare. Se afirmă de la început ca autenticitatea este o proprietate graduală, dar ireductibilă a persoanei („de ordinul întâi” în limbajul cărții), scopul cărții fiind astfel delimitat la înțelegerea ei. Restul primei părți a cărții este destinat distincțiilor preliminare, anume separarea autenticității de autonomie și sinceritate, ambele permițând autorului excursuri etimologice, precum și conturarea unei istorii filosofice accesibile publicului larg (de exemplu, discuția despre filosofia kantiană). În cea de-a doua și cea mai valoroasă parte a cărții, autorul sintetizează trei moduri de a vedea autenticitatea: ca descoperire a unui sine natural (după Rousseau), ca angajament față de o dedicație atotcuprinzătoare (după Kierkegaard și Sartre) sau ca reinventare proprie și estetizare a pluralității experienței (după Nietzsche și postmodernism). În sfârșit, în a treia parte a cărții, autorul vrea să apere autenticitatea de criticile anihilatoare pe care le-a stârnit omniprezența ei în cultura populară actuală. Pe de-o parte (cum spune autorul, dinspre „conservatori”), că autenticitatea este o îmbrățișare a relativismului. Pe de altă parte (cum spune autorul, dinspre „stânga”), că autenticitatea este o formă de uniformizare capitalist-consumeristă. Această dihotomie lasă locul, din nou, unei trihotomii: autorul va întemeia un concept *normativ* de autenticitate, extrăgând de la Rousseau autoapartenența, de la Kierkegaard exemplaritatea și de la Nietzsche reflexivitatea. Autenticitatea, ar fi concluzia cărții, este căutarea obligatorie a locului care este simultan nemijlocit propriu, exemplar în mod obiectiv și continuu echilibrat între sine și ceilalți prin gândire. Privită astfel, partea argumentativă a cărții este simultan informativă și provocatoare.

În al doilea rând, cartea este un pariu public, autorul înconjurând nucleul argumentativ cu o sumă de materiale secundare, ce pot fi organizate în trei (iarăși trei) categorii. Dintru început, autorul se plasează într-o tradiție istoricistă, descriind evoluția ideii de autenticitate în operele marilor filosofi: ea lipsește în Antichitate

(deși autorul refuză să discute cinismul), este prefigurată în gândirea creștină despre suflet, apare cu adevărat în epoca modernă și se afirmă în preajma secolului trecut, după epoca precedentă considerată „a autonomiei”; de altfel, autorul folosește o viziune clasică a istoriei filosofiei, de exemplu îl discută pe Hegel ca eliberator al rațiunii de limitele proprii lui Kant. Însă, simultan, cartea este în dialog strâns cu filosofia academică actuală, majoritar de sorginte analitică anglo-saxonă, deși este pregnantă și apartenența autorului la o școală tematică proprie a Universității din București, fiind citați Cristian Iftode și Emilian Mihailov. În sfârșit, a treia categorie de material secundar constă în exemple din dezbaterile publice actuale în sens larg, cu care se ilustrează tezele cărții. Contează undeva pentru argument că autorul este părinte, altundeva sunt înțelese operațiile de schimbare de sex ca afirmare a unui sine ascuns și textul vorbește de „valoare adăugată”, „targeturi” ș.a.m.d. Sintetizând, autorul își elaborează demersul pe o fundație istoricistă de respirație largă, cu metode aparținând cercetărilor filosofice actuale, dar, în plus, cu exemple relevante pentru dezbaterile publice contemporane.

În al treilea rând, autorul evită pe cât posibil să dea verdicte proprii, poate dă de înțeles când își urmărește tema de la Socrate, Platon și Augustin până la Heidegger, Adorno și Foucault. Deși cartea, cum am arătat mai sus, are ceva de susținut, autorul evită susținerile directe. Dimpotrivă, fie este invocat un mare autor, chiar până la îndepărtarea de el – cum în opinia mea se petrece în partea a treia, când Kierkegaard este citit ca model al modelelor sau maestru al viitorilor maeștri, pentru exemplaritate, sau când Nietzsche este citit ca apostol al echilibrului individ-societate, pentru reflexivitate. Fie se introduc termeni noi („suveranitate”, „patos”) pe care textul se va baza acuzând vechiul punct de vedere că nu poate da seama de ei. Fie, cel mai adesea, punctul de vedere nou este prefațat de o serie de întrebări care îl slăbesc implicit pe cel anterior: „Oare...?” / „Nu cumva...?” / „S-ar putea spune...?”. Autorul știe foarte bine că trebuie să lase în spate discuții amănunțite și instabile din literatura filosofică analitică, așa că, în note și în text, din când în când, revine un refren autolimitator: nu îmi doresc să arăt x, ci doar că x ar putea fi posibil, nu doresc să resping argumentele lui y, ci doar să ilustrez cum ele vin în contact cu o perspectivă a autenticității. Dar să fie acesta un punct slab al cărții? Cum ar fi fost *Critica rațiunii pure* dacă ar fi conținut din loc în loc „Nu cumva...?”-uri? Răspunsul este că ar fi doar o lectură ceva mai lungă. Cred că autorul ar fi putut face mai mult ca tezele sale să se impună exact așa cum intenționează, deși acest insucces nu afectează argumentul general al cărții.

Să remarcăm încă o dată cât de atractiv este acest argument. Autenticitatea ar fi o proprietate graduală a fiecărei persoane și ar fi recomandat ca fiecare să-și ducă viața pentru a fi autentic, aceasta ducând mai departe la îndeplinirea datoriei de a avea o viață bună; în plus, iată trei modele seducătoare de autenticitate: natură proprie, proiect existențial, reinventare continuă. Din păcate, cititorul de față nu a fost convins că autenticitatea este o proprietate de ordinul întâi a fiecăruia. Ba mai mult, consideră că autenticitatea, așa cum este discutată de carte, este o proprietate

de ordinul doi pe lângă „individ” (paralel cu exemplul din carte de „creștin autentic”). Împotriva argumentului autorului (p. 24), se observă că teoria cărții pare să stea în picioare pentru „a fi individ veritabil” sau „a fi individ adevărat”, dar nu și pentru „a fi o persoană veritabilă” sau chiar „a fi o persoană autentică”. Ni s-ar părea acceptabil (cel puțin necontradictoriu) ca o persoană să renunțe la pretenția de a fi un individ separat de ceilalți. Nu în accepțiune comunitariană, ci în sensul de a nu te evalua personal în funcție de cum ai îndeplinit obligația (sau recomandarea) de a fi diferit de ceilalți. Autorul pare să spună că individualismul este un dat static pe fundalul căruia apare autenticitatea ca proprietate a fiecăruia. Dar individualismul este, de fapt, și el un concept normativ. Fără obligația de a menține individualitatea proprie, ce bază au distincțiile fundamentale ale cărții: sine – ceilalți, sine social – sine personal, interior – exterior ș.a.m.d.? În distincția autenticității de autonomie, cartea invocase primatul sentimentelor și emoțiilor față de rațiune, părănd pe alocuri apropiată de psihologism (pp. 32–33), dar, în reconstrucția finală a argumentului (p. 247), autorul folosește presupunerea explicită că fiecare se naște și rămâne unic. Aceasta este teza normativă a individualismului. În lipsa sa, nu cumva nu se poate defini acel sine care să aibă dezideratul autenticității, de afirmare proprie față de niște presupuși alții?